

Artikel uit De Spiegel van 10 november 1945.

LAAT ZICH 'T ORGEL OVERAL

Bij het juichend vreugdgeschal,
Tot des Heeren glorie, paren.

Over Feike Asma en zijn orgel.

Dreunend joegen donkere orgelklanken door de kerk. IJlings holden zestiende passages elkaar achterna, in machtigen galop spoedden pedaalbassen zich voort van uit het koninklijke, oude instrument door de ruimte der kerk en dan voort, terug naar haar afkomst en toekomst, de Eeuwigheid.

Hier werd orgel gespeeld! Beduusd liepen we langzaam de kerk door. De machtige klankenstroom hield nu op. Bij den opgang naar het orgel liet de koster ons in den steek. Wij stapten leukweg het gangetje in, in de gedachte dat we "even" naar boven zouden lopen. Jawel. Eerst konden we noodgedwongen niet anders dan rechtuit. Toen stommelden we een trappetje op dat "uitmondde" in weer een gangetje, maar nu aardsch donker. We tuurden links en rechts en ontwaarden dat we – de lezer vergeve me de herhaling – in een soort gang stonden waarin we links en rechts konden. Op goed geluk af liep ik rechts klets klonk het achter me. "Wat doe je nou," mompelde ik, vol verwachting turend naar de volgende verrassing. "O, er dook een soort paal voor me op en m'n statief scheen er belangstelling voor te hebben," antwoordde Aart.

Er kwam inderdaad een verrassing: geen donker, spookachtig gangetje of geheimzinnig deurtje, maar een ruime deuropening en electrisch licht. Daar stonden we dan naast de speeltafel, tegenover Feike Asma. Een nog jonge man – hij is 34 jaar – die ons jongensachtig noodigde: "Kom d'r in. Eerst maar wat spelen?" "Graag," zeiden we. Binnen een paar tellen stond ik doodstil achter de orgelbank. Aart vergat, met het statief in zijn handen, verder uit te pakken. Het greep ons, dat spel. Daar zat een artist te spelen. Nee, Asma speelde niet. Asma leefde daar.

Dit is zijn leven. En daarom heeft hij, wat zoovele knappe musici – misschien knapper dan hij – missen: Hij *boeit*. Dat verraadt den artist. Feike Asma zit niet kalm op de bank. Alles beweegt en vibreert bij hem. Maar op dit eerste moment valt het ons eigenlijk niet eens op! Zóó één is het met zijn spel.

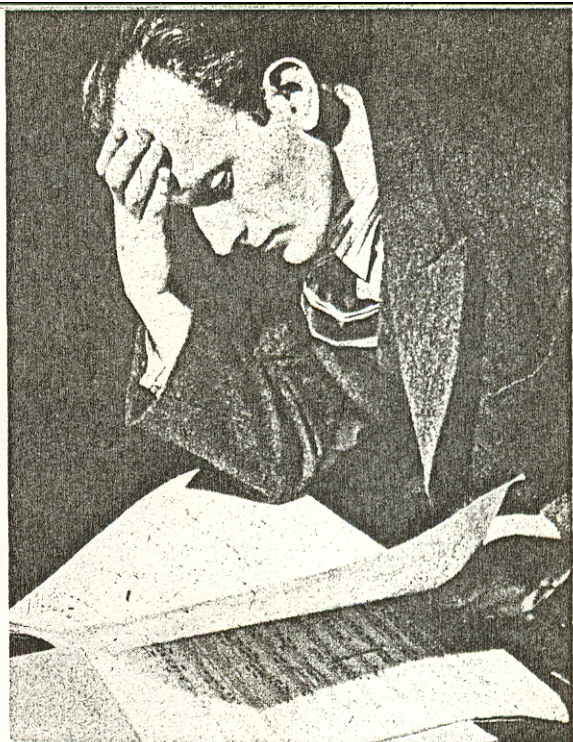
Feike Asma speelt maar niet zoo! Intensieve studie gaat aan elk concert vooraf.

Het orgel

Hij houdt op. Kijkt me vol verwachting aan. Ik knik: "Een prachtorgel. Vertelt u er eens wat van." "Het is gebouwd door Heinrich Bätz in 1762. In 1921 heeft de orgelbouwer Bik uit Amsterdam het gerestaureerd en er het een en ander bijgezet." Asma wijst op de bovenste rij registers. "Ai," zeg ik, "en past dat nieuwe werk er bij?" Voor den niet-deskundigen lezer diene namelijk dit: het is nagenoeg onmogelijk, zulke 18^e-eeuwsche orgels, met dien klank, nu te bouwen. Die kunst is men practisch kwijt. "Hooft u maar," zegt Asma en trekt de bewuste registers uit. Hij speelt even, doet ze weer dicht, trekt de oude open. Dan combineert hij de oude en de nieuwe. De organist kijkt voldaan naar mijn verbluft gezicht: er is geen verschil te hooren! "Maar nu het mooiste nog!" De vlugge handen duwen links en rechts registers dicht, trekken een paar andere open, rusten dan op een van de groote registers links, vlak naast het klavier. "Sex Quialter" staat er bij. We zijn nieuwsgierig, want in niets onderscheidt dit register zich van de andere. En we verwachten er ook hetzelfde van, immers, als je zoo'n ding opentrekt, dan breng je in het orgel een mechanisme aan den gang, waardoor een bepaalde serie pijpen met de toetsen verbonden wordt. Bovendien, op oude orgels zit meestal een Sex Quialter.

Asma zegt lachend: "Met dit register heb ik, dank zij de uitstekende orgelbouwer Bik, een flinke bok geschoten." "Hoe dat zoo?" vraag ik, "is die er ook al door hem opgezet!" "Inderdaad," is het antwoord. "Ik kwam voor het allereerst op dit orgel. De heer Bik was er ook. Op een gegeven oogenblik trek ik die Sex Quialter open en zeg tevreden: hé, aan zoo'n register hoor je meteen dat 't uit de achttiende eeuw afkomstig is. Dat klopt precies, zei de heer Bik, ik heb het er in 1921 opgezet!!" Het lijkt ons toe, dat de orgelbouwer wel erg voldaan over dezen flater zal zijn geweest!

Ja, toe maar, als maar rijker, met steeds nieuwe schakeeringen".
Derde register van bovenaf de „Sex Quialter“.

Feike Asma vertelt

Nu gaan we praten. Bij uitzondering is op dit orgel nogal ruimte. Er is een muziekkast en er staat zelfs een tafel, waarnaast nog precies ruimte is voor een stoel. Feike Asma nestelt zich in deze artistieke cockpit en presenteert een sigaret. Alles wat officieel is, is Asma vreemd. Hij doet gewoon. En als hij speelt, doet hij ook gewoon: hij speelt omdat hij het niet laten kan,

omdat hij er dol op is, omdat hij dan pas leeft. En zoo is ons officieel vraaggesprek voor De Spiegel een plezierige boom geworden.

“Meneer Asma, heel veel kunstenaars hebben 't in hun jeugd moeilijk gehad. Velen hadden ouders die de waarde van Gods gave: de kunst miskenden, omdat nu ja, kunstenaar toch eigenlijk geen “ordentelijk” beroep is, volgens hen. Heeft u daar ook last mee gehad?”

“Nou maar, ik mocht wel hoor! Tot mijn zestiende jaar heeft mijn Vader, die organist in Den Helder was, mij zelf opgeleid.”

“Dat was fijn. Timmerde u al vroeg aan de weg?”

“Ja, op m'n negende jaar (!) gaf ik mijn eerste orgelconcert.”

Vliegensvlug gaan mijn gedachten naar het programma van dat jongetje. Ik denk natuurlijk aan wat eenvoudige stukken.

“Wat speelde u toen?” “De toccata en fuga in d moll van Bach.” klinkt het rustig. Mijn haren rijzen te berge. “Is 't heusch?” “Ja zeker,” En Asma bewijst dat hij vrij van pedanterie is: hij stapt meteen van het onderwerp af. Het is jammer dat niet elke lezer kan weten wat dat beteekent. Maar ieder zal het wel iets zeggen, dat dat werk geregeld op de programma's van alle organisten van naam voorkomt!

Bij Jan Zwart en hoe het verder ging

Op zijn zestiende jaar ging Feike Asma in de leer bij Jan Zwart. Daar bleef hij tot diens dood in 1937. En hij is, als een goed leerling, enthousiast over zijn leermeester.

“Van hem heb ik ontzettend veel geleerd. De lessen waren uitstekend en fijn. Hij wist wat de eeredienst noodig had. Van hem leerde ik koralen bewerken. En, wilt u dit er vooral bij zetten: Jan Zwart heeft zelf zooveel prachtige koraalbewerkingen geschreven, maar ze worden veel te weinig uitgegeven.”

Feike Asma offreert ons weer een sigaret. Onze beleefde weigeringen maken geen indruk op hem. En gezellig rookend vervolgen we ons gesprek. Hij vertelt ons terloops dat hij in zijn leven bijna 2000 concerten heeft gegeven. Dat komt neer, als we geen vacaties rekenen en beginnen bij zijn veertiende jaar, op 2 per week! Met een lach verklaart hij blij te zijn dat zijn Vader er op stond dat hij het Mulo-diploma haalde. “Maar ik vond 't toen afschuwelijk en liet m'n werk nog weleens in de steek voor het orgel!”

“Waar bent u nog meer organist geweest?”

“In '26 werd ik dat in de Geref. kerk in Den Helder, in '33 van de Hooglandsche kerk te Leiden. O ja, daar was ik ook dirigent van een kerkkoor.”

“Hoe had u dat dirigeren geleerd?”

“In Den Helder van Vader afgekeken.”

“Hebt u hier in de Luth. kerk moeten proefspelen?”

“Nee, ik had hier al dertien jaar concerten gegeven en ben zoo maar benoemd.”

“Hoe ging het met uw benoeming aan het Rotterdamsch conservatorium?”

“O, heel raar. Ik kreeg een brief, vergat hem te lezen. ging naar Friesland. In dien tijd werd er uit Rotterdam voor me opgebeld. Ik kwam terug en ontving een telegram, dat ik ook prompt weer vergat. Toen een telefoontje of ik wou komen praten. En toen was ik ineens hoofdleeraar voor orgel.”

Organist of dirigent?

Bij de stichting “Het Amsterdamsch Philharmonisch Orkest” bestaat het voornemen een Philharmonisch Orkest op te richten onder Karel Mengelberg. (De bedoeling van dit nieuwe orkest is hoofdzakelijk het geven van paedagogische concerten, om voorla het publiek, dat wel gaarne muziek *hoort*, maar deze muziek niet *kent*, tijdens de concerten voorlichting te geven in de te spelen werken, zoodat de muzikale genieting wordt verdiept.”).

“Hoe bent u daar zoo tweede dirigent geworden?”

“Heel precies zooals het behoort te gaan. Ik heb zes jaar directieles gehad van Eduard Flipse, toen netjes gesolliciteerd en proefgedirigeerd.”

“U houdt dus erg van orkest-directie?”

“Ontzettend veel.”

“Als u nu eens moet kiezen: dirigent of organist? wat doet u dan?”

“Nu vraagt u me wel heel veel. Misschien moet het er wel eens van komen. Maar dit orgel in de steek laten, dat zou ik ontzettend vinden.”

Hobby, leerlingen en foto's

Al een poosje zit ik já – nee te spelen met een vraag die je altijd doet in een interview. Ik besluit tot: ja. “Het is nu eenmaal leuk om een hobby van een kunstenaar te weten.”

“Een hobby? Ja, één: autorijden. Dat ontspant me heerlijk. Al m'n werk is spanning en van autorijden knap ik op.”

We gunnen hem dat van harte en zijn blij, dat Asma in Den Haag een goeden vriend heeft, die hem zoo vaak als hij wil zijn auto ter leen geeft. We gunnen het hem ook, omdat organist, privé-leeraar, conservatorium-leeraar en binnenkort dirigent zijn wel zooveel van iemand vraagt, dat hij recht heeft er een beetje bleek uit te zien.

“Wie is uw meestbelovende leerling?”

“Graddus Wendt uit Zwolle.”

“Mogen we dien noemen?”

“Met plezier, dat is er een waar wat inzit.”

Het wordt tijd om nog wat foto's te maken en Asma alleen te laten, want vanavond moet hij een concert geven en het is al half vijf.

Aart weet allang wat hij wil: “Meneer Asma, ik wil u graag hebben in actie. Speelt u maar heelemaal zoals u het altijd doet.”

En daar klinkt dat enorme instrument weer, dreunend, stralend, teer, van heel uit de verte, steeds beziel.

Om den lezers Asma werkelijk in actie te toonen, moet Aart wel onderbreken. “Bij dat heel teere deel, daar zat u even gebogen en zoo wilde ik u nemen.”

“Nou,” lacht Asma, “als uw lezers maar niet denken dat ik het er een beetje om doe.”

“Nee, zegt Aart weer, “speelt u dat heel zachte gedeelte maar, ik knip wel. Schrikt u niet van de lamp.”

En Asma speelt; is onmiddellijk er weer in; vergeet fotograaf en flitsend licht.

Feike speelt

Aandachtig buigt hij zijn hoofd, uit de verte, heel zacht, klinken teere kleine accoorden, zoeken melodieën haar weg van het hart van den speler uit, opgewekt in het binnenste van zijn instrument, naar het hart van de luisteraars.

De zwelkast gaat open, de registers kletteren. Forscher en zwaarder komen grote accoorden aandreunen. Asma komt rechtop, zwaar gaat zijn adem, donker rollen de pedaalbassen. Driftige handbewegingen, méér registers gaan open, steeds krachtiger drukken de handen op de toetsen. Vluggere hameren de vingers. Handen vol tonenrijen worden als het ware de kerk in geworpen. De vrije hand beweegt zich in emotie alsof zij dirigeert. Ja, Feike Asma, je zei het zelf: sfeer is voor mij alles! Want: je geeft je leeg als je speelt. Je schept sfeer. Je bent dat menselijk wonder dat artist heet. Je bent die mensch, bij wien bij uitstek leven, streven, werken en lofzingen één is. Daarom heb je ook sfeer nodig.

Open gaan de koppelingen. Nu staan we in den vollen rijkdom van dat instrument, dat zijn hart kreeg van dien anderen artist die het schiep en bij wien ook leven, streven, werken en lofzingen één moeten zijn geweest.

Zóó verlaten we je, Feike. Blijf maar in jouw sfeer die een gift is voor anderen. Ja toe maar, almaar rijker, met steeds nieuwe schakeeringen. Je looft, op de bazuin. Je droomt van dat nog grootere orgel dat je straks zult bespelen. Dat orgel, waarvan elke pijp door een mensch als jij bespeeld wordt. Het orkest, dat ook grootsch en rijkgeschakeerd zal juichen, toornen of verbitterd zal zijn. Maar dat even warm, even teer, even ijel en even nauwelijks hoorbaar zal vleien, liefhebben, peinzen en zich in het niets verliezen, als jouw orgel. Twee orgels of twee orkesten, die onder jouw handen zullen doen, wat jij onder Gods handen doet: leven, vechten, klagen, juichen, vleien, liefhebben, peinzen en je voor onze ooren in het niets verliezen. Want eenmaal zal de Grote Speler ook jouw registers sluiten, één voor één. Eenmaal eindigt ook Hij op het bovenmanuaal, met steeds minder geluid, met een langzaam-aan gesloten zwelkast. Nog één keer zullen wij elkander moeten vragen: "Speelt Feike Asma nog, of is het al uit?"

En wanneer je werkelijk niet meer speelt, dan heeft de Eeuwige Kunstenaar Zijn werk teruggenomen. Is dan het spel beëindigd?

Dick van den Berg